

*Schola semper reformanda**

Schola semper reformanda

Zofia Zasacka

Biblioteka Narodowa, Polska

e-mail: zofiazasacka@wp.pl

ORCID: 0000-0002-3437-5578

Keywords

Polish language and literary education, school curriculum, students' reading habits and attitudes studies, Holocaust, Jewish literature

Sławomir Jacek Żurek, profesor zwyczajny na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, historyk literatury, filolog, badacz literatury żydowskiej, dydaktyk, twórca programów nauczania, nauczyciel polonistów szkolnych ma bogatą biografię zawodową i naukową, a karierę rozpoczął od pracy nauczyciela.

Polonistyczny autoportret dydaktyczny to zbiór artykułów, szkiców i rozpraw publikowanych przez profesora Żurka w latach 1995–2018, opracowanych na nowo i wydanych z aktualnymi konkluzjami, komentarzami oraz przypisami. W zebranych tekstach dominuje problematyka odnosząca się do polonistycznej dydaktyki szkolnej i troska o jej efektywność, zwłaszcza uwzględniająca literaturę ważną dla współczesnych uczniów i ich czytelniczego zaangażowania. Tom jest cenny dla historyków edukacji i dydaktyków, przede wszystkim zaś polonistów, badaczy czytelnictwa i osiągnięć edukacyjnych, autorów polityki oświatowej, zwłaszcza programów szkolnych i studiów kształcących nauczycieli. Przez wszystkie zebrane w tomie teksty, chociaż powstały w różnych kontekstach i czasie, przewija się dyskusja wokół wyzwań współczesności, na które powinna odpowiadać polonistyka szkolna i akademicka.

Doświadczenia z lat pracy nauczycielskiej są przedstawione w początkowej części zatytułowanej „Dobre praktyki”. W kolejnej, „Czytelnictwo na lekcjach języka polskiego”, znajdujemy interesujące relacje z dwóch badań postaw i preferencji czytelnicznych maturzystów, szczególnie ich opinii o lekturach szkolnych.

* Recenzja książki: Sławomir J. Żurek, *Polonistyczny autoportret dydaktyczny*, Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II 2020, 416 s.

Badania ankietowe realizowano w latach 1998 oraz 2003–2004 wśród maturzystów z wybranych miast Polski, drugie z nich uwzględniło też nauczycieli języka polskiego. Przedstawione wyniki są świadectwem efektów pracy ówczesnych dydaktyków i oferty programów nauczania. Odpowiedzi uczniów brzmią bardzo aktualnie, zwłaszcza ich niechęć do czytania dramatów i poezji. Oto przykładowa opinia jednego z badanych maturzystów:

Odrzuciłbym 3/4 poezji przymusowej. Teksty powinna wybierać młodzież. Dla mnie poezja to wymyśli lekko niezrównoważonych ludzi, których teksty (my) uczniowie musimy się uczyć rozumieć. [...] Poświęca się im zbyt dużo czasu, który można by było poświęcić na omawianie utworów pisarzy obcych, których dzieła uznane i czytane są na całym świecie (s. 48).

Sławomir J. Żurek uczestniczył przez wiele lat w pracach reformatorskich i powstawaniu nowych dokumentów oświatowych dotyczących nauczania ogólnego i polonistycznego. Działania te zapoczątkowała współpraca z Instytutem Spraw Publicznych i profesorem Krzysztofem Konarzewskim, następnie kontynuowana z Ministerstwem Edukacji Narodowej. Autor recenzowanego tomu był odpowiedzialny za część polonistyczną nowej podstawy programowej obowiązującej od 2009 roku. Część przedstawianej tu książki pt. „Reforma edukacji w latach 1999–2015” zawiera kilka rozdziałów dających świadectwo owych reformatorskich działań. Efektem reformy oświaty było przede wszystkim powstanie gimnazjum oraz nowy model kształcenia ogólnego, w tym szkolnej polonistyki. Istotą zmian w zakładanym sposobie kształcenia było definiowanie ucznia jako „świadomego odbiorcy kultury”, a więc nie tylko literatury, ale też wszystkich tekstów kultury. W programie nauczania z 2009 roku, który kontynuował zmiany rozpoczęte w 1999 roku, położono nacisk na kształtowanie umiejętności tworzenia i odbioru wypowiedzi, analizy i interpretacji tekstów kultury. Oczekiwano aktywnej postawy ucznia przy tworzeniu znaczenia w trakcie recepcji takiego typu tekstów. Również nauczyciel miał przestrzeń na swobodę wyboru części utworów literackich dla szkolnej analizy, poza obowiązkowym kanonem arcydzieł. Dokument ten mocno podkreślał, że sposoby osiągania celów kształcenia i wychowania powinny uwzględniać możliwości indywidualizacji pracy w zależności od potrzeb i charakterystyki uczniów oraz warunków, w jakich program jest realizowany.

Według autorów ówczesnej reformy nauczania najważniejszym postulatem budowania ścieżki międzyprzedmiotowej była integracja wokół kompetencji. Dążenie do międzydyscyplinarnego nauczania podporządkowanego kształceniu określonych kompetencji wymagało szczególnego przygotowania od nauczycieli. I w tym celu na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim powstało Nauczycielskie Studium Podyplomowe – integrujące wiele dyscyplin naukowych i uwzględniające wielowymiarowość pracy dydaktycznej. Autor książki precyzyjnie przedstawia nowe wyzwania stające przed nauczycielami. Paradygmatem ówczesnie tworzonego studium i obowiązujących podstaw programowych było scalanie międzyprzedmiotowe według zagadnień istotnych dla procesu nauczania oraz integracja wokół treści nauczania.

Dużo miejsca w książce zajmują szczegółowe relacje z historii współpracy KUL z Instytutem Badań Edukacyjnych w latach 2010–2014. Były to przede wszystkim dwie formy działania, pierwsza to uczestnictwo autora w badaniu empirycznym „Dydaktyka literatury i języka polskiego w gimnazjum w świetle nowej podstawy

programowej”. Analizy wyników tego badania stały się inspiracją do refleksji nad wyzwaniem, przed którym stoi współczesny polonista. Jednym z nich jest zmierzenie się z problemem nieczytania lektur szkolnych przez uczniów, według danych otrzymanych we wspomnianym badaniu zaledwie 14% uczniów systematycznie czytało lektury obowiązkowe. Z kolei analiza praktyki szkolnej polonistyki dowiodła pewnych braków, które warto by naprawić. Wśród tych niedociągnięć wskazywano metody dydaktyczne, które nie aktywizowały uczniów, wśród najczęściej stosowanych przez nauczycieli praktyk było dyktowanie uczniom notatki.

Drugą formą współpracy z IBE to prowadzone przez profesora Żurka, i opisane w jednym z rozdziałów książki, studia doktoranckie na KUL. Był to przykład interdyscyplinarnego oryginalnego programu z komponentem dydaktycznym, seminariami naukowymi wykorzystującymi międzynarodowe kontakty uczelni, ze specjalistami wielu dziedzin, nie tylko filologami i polonistami dydaktykami, ale też innych nauk humanistycznych, społecznych, z pogłębionym kursem metodologii prowadzenia badań edukacyjnych, uczyć między innymi konstruowania testów kompetencyjnych, pomiaru osiągnięć edukacyjnych uczniów i ich interpretacji oraz sposobów ich wykorzystania w dydaktyce szkolnej. Wśród bogatej palety zajęć o charakterze praktycznym przewidziano kształtowanie umiejętności diagnozowania sytuacji ucznia trudnego i projektowania pracy dydaktyczno-wychowawczej uwzględniającej jego indywidualne potrzeby. Nowatorski program ujmował proces dydaktyczny polonistyki szkolnej i kompetencje nauczyciela bardzo wszechstronnie, od podstawowej wiedzy nauczyciela przedmiotu po umiejętności testowania efektów pracy dydaktycznej.

Sławomir J. Żurek uczestniczył też w latach 2010–2015 w przygotowaniu zmian egzaminu maturalnego z języka polskiego i opisał swoje doświadczenia związane z tym zadaniem. W jednym z rozdziałów wyjaśnił szczegółowo, dlaczego został wprowadzony nowy sposób egzaminowania i na czym polegała ta zmiana.

Polem badawczym profesora Żurka są także literatura i kultura żydowska. Niektóre ujęte w tomie artykuły są pokłosiem tych zainteresowań naukowych. Szczególnie ważne wydają mi się te rozdziały książki, w których proponował omawianie na lekcjach szkolnych utworów związanych z kulturą i historią Żydów w Polsce. Warto zwrócić uwagę na tekst *Lektury szkolne w kontekście Shoah*, w którym autor upomina się o miejsce edukacji o Auschwitz i Zagładzie w polskiej szkole, szczególnie w klasach starszych. Analizuje obecność i charakter twórczości literackiej poświęconej Zagładzie wśród szkolnych lektur. Uzasadnia, dlaczego wspieranie uczniów w recepcji utworów o Holokauście jest ważnym zadaniem dla dydaktyki polonistycznej i jak potrzebne jest uczenie młodego pokolenia rozumienia konsekwencji i związków wydarzeń z przeszłości z teraźniejszością. Podaje liczne przykłady najnowszej literatury skierowanej zarówno do młodszych, jak i do starszych czytelników, autorstwa między innymi Igora Ostachowicza, Mariusza Sieniewicza, Piotra Pazińskiego, Magdaleny Tulli. Przywoływane utwory pisane są żywym, współczesnym językiem, w oryginalnej formie artystycznej, przedstawiają młodych bohaterów literackich. Tak atrakcyjny sposób komunikacji z nastoletnimi odbiorcami może być interesującym, ważnym przekazem, który mógłby być obecny na lekcji języka polskiego. Podstawa programowa kształcenia ogólnego z 2009 roku mająca na celu zmianę społecznego myślenia o Holokauście to także kwestia obecności Żydów w polskiej historii. Polonistyka szkolna z nowym zestawem lektur miała szansę te luki zapełnić. Retrospektywą

jest przywołanie dyskusji o miejscu i zakresie obecności tematyki żydowskiej w programie nauczania. Stanowi ciekawą głoskę do najnowszych zmian w programach nauczania i planowanego pojawienia się w szkołach ponadpodstawowych, w miejsce wiedzy o społeczeństwie, nowego przedmiotu – „historia i teraźniejszość”. Postulat autora dotyczy obecności kultury żydowskiej jako elementu zbiorowej polskiej tożsamości budowanej na tradycji Rzeczypospolitej wielu kultur, religii i narodów oraz interpretacji przeszłości we współczesnych kontekstach. Niestety, jak ubolewa autor, reforma strukturalna oświaty w 2017 roku spowodowała zmarginalizowanie tej tematyki.

Dwa rozdziały książki są poświęcone podstawie programowej z 2017 roku i pisane są z perspektywy autora poprzedniej, jeden otrzymał wymowny tytuł *Szkoła na fundamentach PRL-u i ignorancji*. Zawiera bardzo krytyczną ocenę, ukazuje ten dokument jako niespójny, „sporządzony niechlujnie”, pełen ogólników i powtórzeń tych samych treści. Podstawowy zarzut dotyczy kształcenia literackiego, które marginalizuje odbiór innych tekstów kultury i polega na przekazywaniu wiedzy z teorii literatury. Zadaniem kształcenia literackiego jest opanowanie przez uczniów, w tym nawet przez dzieci 9–12-letnie, dużej ilości kategorii teoretycznoliterackich i abstrakcyjnych terminów, szczególnie z zakresu genologii. Z kolei na liście lektur dominują niechętnie czytane przez uczniów utwory dawne. W obszarze kształcenia umiejętności językowych wyraźny jest powrót do czasów sprzed 1989 roku, kiedy nauczana była „gramatyka opisowa języka polskiego” bez sfunkcjonalizowania jej w kontekście komunikacji językowej.

Bardzo współcześnie brzmi rozdział *Kerygmat od dydaktyki do metodologii, od metodologii do dydaktyki* – wychodzi od bolączek polonistyki szkolnej, z których największą jest niechęć uczniów do czytania i omawiania klasycznej literatury. Żurek wskazuje nudę, schematyzm i anachronizm na lekcjach, oderwanie od zmian cywilizacyjnych, kontekstów współczesności i perspektywy młodych czytelników jako przyczyny uczniowskiego nieczytania lektur szkolnych. Proponuje remedium – za Marianem Maciejewskim – a wskazany kierunek to interpretacja egzystencjalna zbliżająca odbiór literatury do życiowych doświadczeń czytelnika. Pomocne są takie metody dydaktyczne jak heureza, sterowana dyskusja, inspirowana swobodną wypowiedzią ucznia, wspólne szukanie w czytanych tekstach sensu i referencji do siebie, swoich sytuacji egzystencjalnych.

References

Żurek Sławomir J., *Polonistyczny autoportret dydaktyczny*, Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II 2020.